

TOMASZ KOPICZKO*

Świętowanie zwyczajów w polskich rodzinach jako element wychowania w wierze

Podjmując temat katechezy w rodzinie, *Dyrektorium o katechizacji* (2020) zwraca uwagę, że istotnym elementem tego procesu jest wychowanie oparte na świadectwie, które uczy w sposób nie tylko systematyczny, ale także okazjonalny. W proces wychowania w wierze wpisuje się wspólne świętowanie w rodzinie. Wspólne przeżywanie zwyczajów świątecznych i związanych z nimi tradycji łączy w sobie najgłębsze wartości ludzkie z przesłaniem ewangelicznym. Dokonuje się wtedy wtajemniczenie w życie chrześcijańskie, które polega na: rozbudzaniu świadomości obecności Boga w życiu, wprowadzaniu w życie modlitewne, trosce o rozwój w wymiarze moralnym, formacji zmysłu miłości na wzór samego Stwórcy¹.

Poszczególne święta, którym towarzyszą różnego rodzaju zwyczaje i tradycje, przeżywane w rodzinie, mogą pełnić funkcje integracyjną, edukacyjną oraz kulturotwórczą. Mogą także wpływać na rozwój duchowy i religijny młodego pokolenia. Celem niniejszego artykułu jest omówienie kluczowych aspektów świętowania w polskich rodzinach z uwzględnieniem ich roli w procesie wychowania w wierze. Poniższe rozważania mają charakter interdyscyplinarny; łączą problematykę nauk o rodzinie z ujęciem pedagogicznym i teologicznym. Analiza zagadnienia opiera się na literaturze przedmiotu oraz na badaniach empirycznych. Takie ujęcie ma gwarantować pełniejsze zrozumienie omawianego zagadnienia w kontekście współczesnych wyzwań kulturowych i społecznych.

* ks. Tomasz Kopiczko – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8000-6714>; e-mail: tkopiczko@gmail.com

W artykule wykorzystano badania przeprowadzone w ramach projektu „Rodzina Bogiem silna”. Praca naukowa dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa II” nr projektu NdS-II/SN/0217/2023/01 kwota dofinansowania 434920,80 całkowita wartość projektu 434920,80.

¹ Por. DK 227.

Rola świętowania w wychowaniu

Jak zauważa Aniela Różańska, we współczesnym modelu pedagogicznym rola świętowania wydaje się niedoceniana. W swojej refleksji stwierdza, że świętowanie jest nierozdzielnie związane z czasem wolnym. Towarzyszą temu szczególne przeżycia, zazwyczaj związane z obrzędami lub tradycjami. Tymczasem współcześnie większy akcent kładzie się na czas wolny, zapominając jednocześnie o tym, co stanowi motyw świętowania². Taki stan jest być może konsekwencją działania władz socjalistycznych, które programowo zmieniały obrzędowość religijną w świecką. Podejmowano działania na rzecz desakralizacji treści wychowawczych świąt kościelnych i rodzinnych. Dokładano wiele starań, aby przeżywanie świąt religijnych oraz ich obrzędów stawało się jedynie pustym obyczajem, zredukowanym do czasu wolnego lub do spotkań towarzyskich i biesiadowania³.

Wydaje się zatem, że warto powracać i rozpowszechniać ideę wychowania poprzez wspólne świętowanie. Powinno to jednak być świętowanie, któremu towarzyszy odkrywanie sensu, istoty lub przyczyny samego świętowania. Chodzi o świętowanie, które wywołuje w człowieku doświadczenie wyrażające istotę samego święta – doświadczenie symbolu oraz wartości, które z tego wynikają⁴.

Inną istotną cechą zjawiska świętowania w procesie wychowania jest fakt, że świętowanie jest naturalną skłonnością człowieka oraz kreatorem życia społecznego. Jak podkreśla Leon Dyczewski, świętowanie jest działaniem zbiorowym. Domaga się obecności innych osób, wspólnego dzielenia się tym, co się przeżywają, a także „wspólnego uczestniczenia w tym, na co święto ukierunkowuje i czym się ono wyraża”⁵.

Kolejną istotną cechą, z punktu widzenia wychowania do wiary, jest powiązanie świętowania z poczuciem sacrum. Jak podkreśla Jerzy Danecki, czas świętowania to wręcz postulowanie o moment kontaktu z tym, co święte⁶. Owo poczucie sacrum powinno być osadzone na konkretnych doświadczeniach, które są efektem więzi rodzinnych, społecznych i religijnych. W odróżnieniu od świętowania urodzin czy imienin, gdzie na pierwszy plan zamysłu wychowawczego wysuwa się troska o więzi rodzinne i społeczne, w przypadku świętowania uroczystości o podłożu religijnym potrzebna jest także troska o relacje o wymiarze religijnym, a nawet nadprzyrodzonym. Może to dokonywać się na drodze kształtowania wartości oraz świadomego i aktywnego przeżywania tradycji. Poprzez udział w takim świętowaniu, gdzie podkreśla się jego istotę –

² Por. A. Różańska, *Świętowanie, zapomniana kategoria pedagogiczna*, w: *Historia i współczesność procesu edukacyjno-wychowawczego*, red. D. Kocurek, Katowice 2015, s. 105-114.

³ Por. tamże.

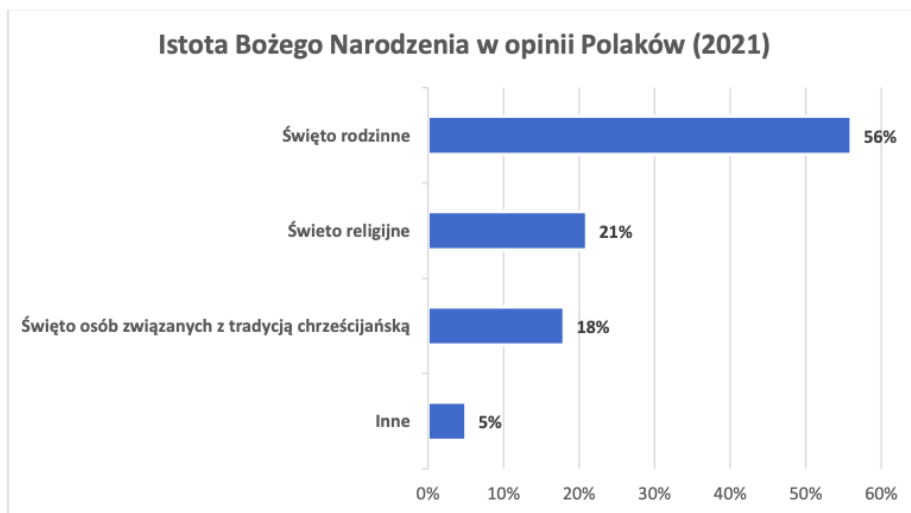
⁴ Por. J. Bagrowicz, *Stawać się bardziej człowiekiem*, Toruń 2008, s. 128nn.

⁵ L. Dyczewski, *Święto i jego kulturotwórcza rola*, „Kultura i Społeczeństwo” 2012, nr 4, s. 3.

⁶ Por. J.A. Danecki, *Świętowanie Dnia Pańskiego – jak wychować do umiejętności świętowania i odpoczynku*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 3-4(2021), s. 45-56.

wymiar sakralny – kolejne pokolenia rozwijają swoją tożsamość, poznają kulturę i historię. W konsekwencji może to prowadzić do klasycznego procesu wychowania w wierze, opartego na świadomości⁷.

Jak wskazują badania, zdecydowanie więcej ludzi w Polsce w przeżywaniu Bożego Narodzenia stawia wymiar rodzinny nad religijnym.

Źródło: J. Scovil, *Boże Narodzenie 2021, Komunikat z badań CBOS 163(2021)*, s. 2-3.

Boże Narodzenie jest związane z największym rytuałem rodzinnym, który buduje wspólnotę i relacje, jednak przez większość osób nie jest postrzegane przez pryzmat doświadczeń religijnych⁸. Religijny wymiar świętowania podkreślają głównie osoby regularnie praktykujące (56%), a także osoby starsze. Dla osób młodszych, a zwłaszcza tych, które nie podejmują praktyk religijnych (zaledwie 2%) wymiar religijny jest o wiele mniej znaczący⁹.

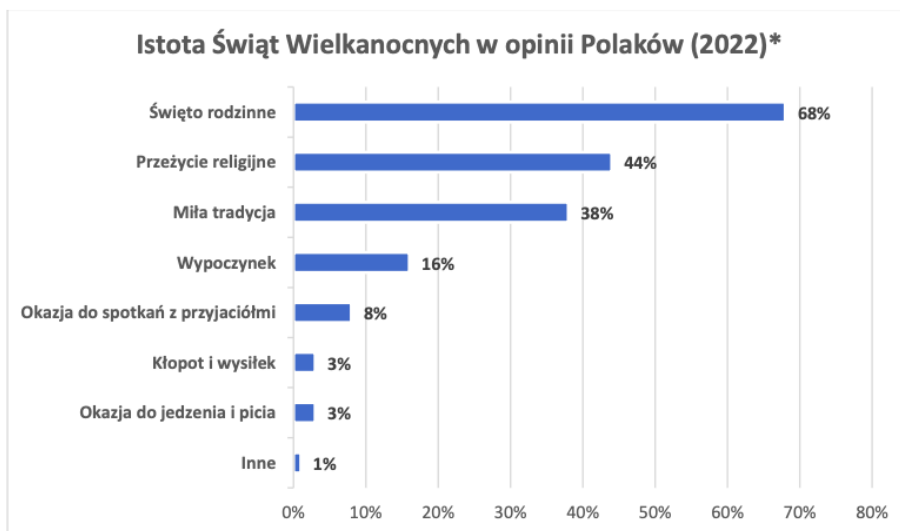
Sytuacja wygląda analogicznie w odniesieniu do Świąt Wielkanocnych. Mimo że odsetek uznających Wielkanoc za przeżycie religijne jest wyższy i wynosi 44% respondentów, to na pierwszym miejscu wciąż pozostaje postrzeganie tych świąt w wymiarze rodzinnym (68% respondentów)¹⁰.

⁷ Por. A. Skreczko, *Rola świętowania w wychowaniu*, „Studia Teologiczne” 22(2004), s. 133-146.

⁸ Por. J. Scovil, *Boże Narodzenie 2021. Komunikat z badań CBOS 163 (2021)*, s. 2-3; I. Taranowicz, *Tradycja i zmiana – rytuały bożonarodzeniowe i ich znaczenie dla młodych polskich rodzin*, w: *Zmiana społeczna, pandemia, kryzys. Konteksty empiryczne i teoretyczne*, red. K. Andrejuk, I. Grabowska, M. Olcoń-Kubicka, I. Taranowicz, Warszawa 2021, s. 276.

⁹ Por. B. Łukaszewski, *Przeżywanie świąt, przekazywanie wiary i świętowanie zwyczajów w polskich rodzinach. Analiza wybranych badań*, Warszawa 2024, s. 15-16.

¹⁰ Por. tamże, s. 20-21.

Źródło: J. Scovil, *Wielki Post i Wielkanoc 2022, Komunikat z badań CBOS 53(2022)*, s. 4.

*Odpowiedzi nie sumują się do 100% z racji możliwości wyboru więcej niż jednej preferowanej odpowiedzi.

Michał Chłopowiec proponuje, aby świętowanie w rodzinie odbywało się pomiędzy „akcją i kontemplacją”¹¹. Wydaje się, że w wychowaniu potrzeba swoistej równowagi pomiędzy aktywnym uczestnictwem a podejściem refleksyjnym. Mobilizacja do aktywnej partycypacji może budować wzajemne relacje, budzić radość, kształtować umiejętności czy utrzymywać zachowanie tradycji. Tymczasem troska o element kontemplacyjny w wychowaniu może prowadzić do głębszego zrozumienia istoty świąt oraz odkrycia i utrwalenia wartości, które niesie dane przeżycie. Reasumując, oba te elementy mogą pozytywnie wpływać na wzbogacenie doświadczenia wychowanków oraz ich rozwój emocjonalny, religijny i wspólnotowy. Przekładając tę myśl na praktykę, w okresie przygotowania do świąt dzieci mogą być włączone w organizację wspólnego świętowania, np. poprzez wyznaczenie im drobnych zadań (akcja), ale mogą temu także towarzyszyć wspólne rozmowy i wyjaśnienia ułatwiające zrozumienie tych zadań lub sytuacji egzystencjalnych (kontemplacja). Wydaje się, że dopiero takie holistyczne podejście do procesu wychowania gwarantuje odkrycie właściwej roli świętowania w procesie wychowania w wierze¹².

Wyzwania i trudności

Coraz częściej badania naukowe obalają mit, że „Polak to katolik”. Jak pokazuje najnowszy spis ludności z 2021 roku, zaledwie 71,3% mieszkańców

¹¹ Por. M. Chłopowiec, *Wychowanie dziecka w rodzinie do świętowania*, „Seminare” 11(1995), s. 123-134.

¹² Por. tamże; B.H. Fiese, *Family Routines and Rituals*, New Haven-London 2006, s. 1-28.

Polski zadeklarowało się jako katolicy¹³. Bez wątpienia taki stan rzeczy został zdynamizowany w okresie pandemii. Przekazywanie wiary, które odbywa się w rodzinie, jest związane z replikowaniem rodzicielskiego wzorca praktyk religijnych. Bazując na badaniach opublikowanych w 2022 roku, można zauważyć, że 27% respondentów uważa, że Kościół katolicki jest wspólnotą, w której ich wiara się realizuje. Jednocześnie 26% badanych ocenia Kościół poprzez pryzmat hierarchii, która swoją postawą zniechęca do praktyk religijnych. Około 20% respondentów identyfikuje Kościół z parafią, a podobny odsetek (20%) uważa, że Kościół jest niedostosowany do współczesnych czasów¹⁴. W konsekwencji zauważa się podział, w którym 47% Polaków postrzega Kościół jako miejsce, w którym dobrze się czują i odnajdują, natomiast 46% widzi Kościół pejoratywnie, jedynie jako instytucje „odległą”¹⁵.

Należy także zauważyć, że 58% Polaków identyfikuje się ze stwierdzeniem, że „wynieśli wiare z domu i podtrzymują przekazaną im tradycję”. Jednocześnie te same badania wskazują, że ze stwierdzeniem „ich wiara słabła i wzmacniała się w różnych fazach życia i wymaga kompromisów” w największym stopniu identyfikują się osoby w wieku 35-44 lata (16%). Tego typu stwierdzenie, połączone z refleksyjnym postrzeganiem rzeczywistości, może stanowić w polskich rodzinach istotną trudność w przekazywaniu wartości i wychowaniu w wierze, szczególnie pomiędzy rodzicami, którzy reprezentują tak zwane Pokolenie X, a dziećmi z Pokolenia Z i Pokolenia Alfa¹⁶.

Panorama wyzwań i trudności związanych ze świętowaniem, które ma wychowywać w wierze, jest bardzo szeroka. Andrzej Zwoliński, charakteryzując czasy współczesne, już ponad dekadę temu wysnuł diagnozę socjologiczną dotyczącą trudności związanych ze świętowaniem. Zauważył, że współczesność „niesie ze sobą inne spojrzenie na rytm czasu. Dzień dzieli się nie tyle na poranek, południe i wieczór, co na czas pracy i czas wolny. Wolny czas coraz bardziej także zatracił charakter religijno-sakralny, co związane było ze świętowaniem, w którym swe miejsce znajdowały także cykle obrzędów i zwyczajów ludowych, związanych blisko z religią. Obecnie czas wolny traci swą łączność ze sferą religijną. Chodzi w nim coraz bardziej o oderwanie od pracy, odprężenie i konsumpcję. Wypoczynek od pracy przestaje być na pierwszym miejscu czasem poświęconym sprawom nadprzyrodzonym, a staje się w pierwszym rzędzie czasem wolnym od pracy, przeznaczonym do własnej dyspozycji człowieka”¹⁷.

¹³ Por. GUS, *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań 2021. Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna w świetle wyników NSP 2021*, Warszawa 2023, s. 123.

¹⁴ Por. M. Bożewicz, *Zmiany religijności Polaków po pandemii. Komunikat z badań CBOS 85 (2022)*, s. 2-4.

¹⁵ Por. tamże; B. Łukaszewski, *Przeżywanie świąt...*, dz. cyt., s. 24-26.

¹⁶ Por. tamże, s. 26-28.

¹⁷ Por. A. Zwoliński, *Wychowawczy i kulturowy charakter niedzieli i czasu świętego*, „Pedagogika Katolicka” 6(2010), s. 78.

Wobec powyższego opisu wydaje się, że kluczowym wyzwaniem pozostaje rola i wzorzec rodziców. Dokonując analizy rzeczywistości na przełomie wieków, już ponad dwadzieścia lat temu włoski teolog, pedagog i publicysta Luigi Giussani zauważył, że „niestety dzisiaj prawie wszyscy mają koncepcję rodziny, która nie obejmuje wszystkich czynników zgodnie z Bożym planem, jakie Bóg objawił przez Jezusa. Ktoś, kto nigdy nie słyszał o Jezusie nie może sobie wyobrazić obrazu rodziny alternatywnej względem tej proponowanej przez współczesny świat. Dzieci mogą przychodzić na świat bez jakiegokolwiek świadomości swojego przeznaczenia, tak jak bestia rodzi swoje młode. Nikt nie staje się ojcem lub matką dlatego że ma dzieci, ale dlatego że się je zrodzi i wychowuje, to znaczy pomaga się im iść w kierunku ich ostatecznego przeznaczenia”¹⁸.

To właśnie rodzice są tymi wychowawcami, którzy mogą wprowadzić dziecko w świat wartości i tradycji poprzez celebrację świąt. To rodzice mogą być tymi, którzy będą modelować rozwój wartości religijnych u dziecka. Poprzez osobisty przykład lub pielęgnowanie rytuałów rodzinnych mają szansę wpłynąć na edukację religijną w sposób naturalny. Pozorne, zwyczajne wyjaśnienie znaczenia świąt okazuje się najlepszym sposobem wychowywania w wiedzy religijnej. Aktywne odtwarzanie tradycji i wspólne ich praktykowanie poprzez organizowanie ceremonii świątecznych jest podstawowym sposobem na wzmacnianie i utrwalanie przeżywania wartości oraz kształtowania postaw. W konsekwencji może to prowadzić do wzrostu przeżyć nie tylko duchowych czy wspólnotowych, ale także religijnych¹⁹.

Badania wykazują, że troska o międzypokoleniowe przekazywanie wartości religijnych sprzyja budowaniu relacji rodzinnych. Mimo że owo zadanie jest powszechnie uważane za jedno z trudniejszych wyzwań wychowawczych, to wysiłek i przykład rodziców przekładają się na jakość więzi rodzinnych, a także społecznych. Konkretyzując myśl, można stwierdzić, że relacje interpersonalne w rodzinie znajdują swoje przełożenie na stopień personalizacji relacji z Bogiem²⁰.

Obecne czasy z pewnością wytwarzają klimat dużej swobody, co jest również odczuwalne w modelach wychowawczych rodzin. Całkowicie nieskuteczne okazuje się wychowanie oparte jedynie o nakazy i zakazy. Kluczem w wychowaniu rodzinnym wydaje się dobra relacja międzypokoleniowa, która zawodzi tym, że dzieci będą naśladować działania swoich rodziców. Jeszcze

¹⁸ L. Giussani, *Paternità e appartenenza. Intervento al Convegno su Paternità di Dio e paternità della famiglia. Pontificio Consiglio per la Famiglia (4 giugno 1999)*, <https://www.sabino paciolla.com/la-famiglia-e-il-luogo-delleducazione-allappartenenza-ad-un-altro/> (dostęp: 1.06.2024).

¹⁹ Por. S. Osiański, *Postulat i charakterystyka ważnych elementów procesu wychowawczego dziecka w domu rodzinnym*, w: *Katolickie wychowanie dziecka*, red. A. Kiciński, M. Opiela, Lublin 2016, s. 181-190; J. Młyński, *Rodzina fundamentem trwałości społeczeństwa*, „Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio” 44(2020), nr 4, s. 132-148.

²⁰ Por. W. Chaim, *Wpływ praktyk religijnych w rodzinie na religijność i osobowość wschodzącej dorosłości*, „Resovia Sacra” 29(2022), s. 49-84.

bardziej skuteczne, z punktu widzenia pedagogicznego, wydaje się wspólne działanie. Przeżywanie świąt w rodzinie daje właśnie taką okazję do podjęcia wspólnych praktyk i działań. Takie wysiłki wychowawcze mogą skutkować budowaniem więzi oraz świadomości, które dokonują się zarówno na poziomie intelektu, jak i emocji²¹.

Mimo zauważalnej tendencji spadkowej, w sposobie przeżywania Świąt Bożego Narodzenia lub Świąt Wielkanocnych nadal silnie obecne są elementy wspólnie przeżywanymi tradycji o podłożu religijnym. Pomimo że na pierwszych miejscach znajdują się takie tradycje, jak składanie sobie życzeń czy ubieranie choinki, ciągle praktykowane jest śpiewanie kolęd, wspólna modlitwa przy kolacji wigilijnej, czytanie Pisma świętego czy pójście na pasterkę. Należy zauważyć, że wszystkie te tradycje bez wyjątku przyczyniają się do budowania wzajemnych relacji rodzinnych. Przy zaangażowaniu rodziców i odpowiednim ukierunkowaniu mogą one przyczynić się do tego, że wspólne przeżywanie świąt jest nie tylko spędzaniem czasu wolnego z rodziną, ale także czasem i sposobem pogłębiania swojej relacji z Bogiem²².

Bardzo podobny schemat zachodzi przy przeżywaniu Świąt Wielkanocnych. Dla zdecydowanej większości Polaków są to święta rodzinne, ale także przeżycie religijne, w którym jest miejsce na kultywowanie tradycji. Należy jednak zauważyć, że w przypadku Świąt Wielkiej Nocy odsetek Polaków traktujących to wydarzenie jako przeżycie religijne spada w dość dużym tempie. W ciągu dwóch lat jest spadek ten wynosi 6% (2020-2022)²³.

TRADYCJE WIGILIJNE (2021)	
Zwyczaj	Deklaracje podtrzymywania (%)
Wzajemne składanie życzeń	98
Spożywanie tradycyjnych potraw	98
Dzielenie się opłatkiem	97
Ubieranie choinki	97
Odwiedziny, wymiana życzeń	91
Przygotowanie prezentów pod choinkę	91
Wysyłanie życzeń w formie tekstowej (SMS, komunikatory, e-mail, kartki elektroniczne)	88
Dodatkowe nakrycie dla nieoczekiwanego gościa	88
Zachowywanie postu w Wigilię	83

²¹ Por. K. Wolski, *Rodzina szkołą wiary*, „Studia nad Rodziną” 17(2013), nr 1, s. 79-96; K. Heiland-Kurzak, *Dziecięca kreacja obrazu Boga i religijności. Perspektywa pedagogiczna*, Warszawa 2021, s. 155-167.

²² Por. J. Scovil, *Boże Narodzenie 2021. Komunikat z badań CBOS 163 (2021)*, s. 5.

²³ Por. tenże, *Wielki Post i Wielkanoc 2022. Komunikat z badań CBOS 53 (2022)*, s. 2-3.

Wkładanie siana pod obrus	75
Śpiewanie kolęd	70
Odwiedzanie grobów osób bliskich	70
Oczekiwanie na pierwszą gwiazdkę	67
Przygotowanie odpowiedniej liczby potraw	62
Odmawianie modlitwy, czytanie fragmentów Pisma Świętego	60
Przystępowanie do spowiedzi	59
Udział w pasterce	53
Wywieszanie wianków świątecznych	51
Dzielenie się opłatkiem ze zwierzętami	38
Wysyłanie tradycyjnych kartek świątecznych	36
Zaproszenie na Wigilię osoby samotnej bądź też ubogiej	29
Przebieranie się za św. Mikołaja	24

Źródło: J. Scovil, *Boże Narodzenie 2021. Komunikat z badań CBOS 163(2021)*, s. 7.

TRADYCJE WIELKOPOSTNE I WIELKANOCNE (2022)	
Zwyczaj	Deklaracje podtrzymywania (%)
Dzielenie się jajkiem	90
Święcenie pokarmów w Wielką Sobotę	88
Wysyłanie życzeń w formie tekstowej (SMS, komunikatory, e-mail, kartki elektroniczne)	81
Święcenie palemki w Niedzielę Palmową	72
Pieczenie wielkanocnych ciast	72
Malowanie pisanek	69
Śmigus dyngus (lany poniedziałek)	67
Nawiedzenie Grobu Pańskiego w Wielki Piątek/Wielką Sobotę	61
Wysyłanie tradycyjnych kartek z życzeniami	26

Źródło: J. Scovil, *Wielki Post i Wielkanoc 2022. Komunikat z badań CBOS 53(2022)*, s. 8.

Poszukując przyczyn spadku religijnego wymiaru świętowania Wielkiej Nocy, należy zwrócić uwagę na zmiany zachodzące w postawach religijnych,

zwłaszcza w ostatnich latach, spowodowane sytuacją pandemiczną. Badania wyraźnie wskazują, że młode pokolenia coraz bardziej komercyjnie podchodzą do świąt, zarówno Bożego Narodzenia, jak i Wielkiej Nocy. Coraz większą rolę odgrywa „kultura emocji”, pozbawiona powiązań z intelektualnym uzasadnieniem²⁴.

Jednocześnie coraz trudniej w relacjach rodzinnych o sytuacje, które mogłyby dawać poczucie spełnienia, bliskości oraz wyjątkowości. Rezygnacja z pozornie prostych elementów, takich jak uroczysty ubiór, stół nakryty białym obrusem, dzień wolny od pracy, czy wspólne spędzenie czasu razem z bliskimi, może sprawić, że w procesie wychowania rzadko pojawiają się emocje i uczucia, takie jak skupienie, poczucie spokoju, harmonii czy spełnienie płynące z bezinteresownego dobra²⁵.

W konsekwencji pojawia się kolejne wyzwanie: troska o to, aby wspólne świętowanie zwyczajów w rodzinie przekładało się na wychowanie do przeżywania wspólnoty, zarówno w wymiarze sakralnym, jak i społecznym. Wspólne przeżywanie rytuałów, obrzędów oraz zwyczajów związanych ze świętami to nie tylko sposób na odtwarzanie tradycji, ale także na jej aktualizację w kontekście wzmacniania tożsamości religijnej i społecznej. Wspólne celebrowanie wzmacnia tożsamość oraz może dawać poczucie wyjątkowości. Jak twierdzi A. Różańska, mimo bogactwa kulturowego współczesnego świata, na człowieka należy patrzeć w kategoriach *homo domesticus* – to znaczy „człowieka mieszkającego w domu, postrzeganym wymiarze nie tylko materialnym, przestrzennym, lecz także w sensie wartości duchowej”²⁶.

Właściwa troska o wymiar wspólnotowy w przeżywaniu świątecznych zwyczajów może przynosić poczucie bliskości, bezpieczeństwa oraz zażyłości. To z kolei stanowi podstawę do stworzenia klimatu, w którym rodzice, zaczynając od troski o wymiar wspólnotowy, stopniowo przechodzą do troski o wymiar sakralny. Troska o wymiar sakralny w atmosferze niezgody i braku wzajemnego zaufania byłaby wręcz nienaturalna. Naturalnym porządkiem w wychowaniu jest przeciwieństwo zasady, że w trosce kierowanej miłością rodzice najpierw zapewniają dziecku dom i bezpieczną przestrzeń do życia w wymiarze materialnym, a stopniowo przechodzą do kształtowania wartości duchowych i sakralnych²⁷.

²⁴ Por. M. Sawicka, *Pojęcie kultury emocjonalnej jako narzędzie analizy socjologicznej*, „Kultura i Społeczeństwo” 2015, nr 1, s. 181-195; A. Hochschild, *Zarządzanie emocjami. Komercjalizacja ludzkich uczuć*, Warszawa 2009.

²⁵ Por. J. Mariański, *Pedagogika religii w kontekście społecznym*, „Edukacja Międzykulturowa” 13(2020), nr 2, s. 21-49; A. Rayzacher-Majewska, *Wychowawcze zadania katechezy w szkolnym nauczaniu religii*, w: *Nauczanie religii w szkole w latach 1990-2015 wobec zadań katechezy*, red. A. Rayzacher-Majewska, R. Bednarczyk, Warszawa 2016, s. 87-168; G. Godawa, *Pedagogia bliskości międzyludzkiej*, Kraków 2024.

²⁶ A. Różańska, *Świętowanie*, dz. cyt., s. 109.

²⁷ Por. M. Tampani, *L'educazione religiosa del minore nella società multiculturale*, w: *Società multiculturale e diritto delle relazioni familiari*, red. G. Cataldi, Napoli 2021, s. 187-205.

Wydaje się, że współczesne rodziny często noszą znamiona dysfunkcyjnych właśnie dlatego, że troska o przeżywanie świąt sprowadza się jedynie do wymiaru materialnego. Brakuje w nich natomiast autentycznych relacji, które są niezbędne do budowania przestrzeni duchowej.

Przekazywanie wiary w rodzinie

Przekazywanie wiary w rodzinie bez wątpienia jest jednym z jej podstawowych zadań w świetle nauczania Kościoła katolickiego²⁸. Jednak badania socjologiczne i praktyka wskazują, że realizacja tego zadania jest wyzwaniem. Kluczowymi czynnikami sprzyjającymi wychowaniu do wiary w rodzinie są podejmowanie praktyk religijnych oraz zaufanie rodziny do Kościoła, zarówno w wymiarze instytucji, jak i wspólnoty. Istotną rolę w tym procesie pełnią również lekcje religii w szkole oraz katecheza parafialna, które pomagają w utrwalaniu przekazywanych wartości²⁹.

Pragnąc zatem, aby świętowanie zwyczajów w polskich rodzinach stało się elementem wychowania w wierze, należy skupić się na kilku priorytetowych obszarach. Wśród nich szczególne znaczenie mają: troska o budowanie właściwych relacji w rodzinie, troska o zapewnienie poczucia bezpieczeństwa, kształtowanie zaufania do wspólnoty Kościoła.

Troska o relacje rodzinne

Relacja pomiędzy świętowaniem zwyczajów a troską o właściwe relacje jest skomplikowana, ale bardzo ważna. Właściwe relacje w rodzinie stanowią fundament dla świętowania i przeżywania zwyczajów religijnych. Z drugiej strony, systematyczne przekazywanie wartości religijnych międzypokoleniowo poprawia funkcjonowanie rodziny, co prowadzi do wzmocnienia relacji rodzinnych³⁰. Zaspokojenie potrzeb emocjonalnych w rodzinie, jak wskazują badania i teorie pedagogiczne, stwarza korzystne warunki dla rozwoju wiary. Czynniki takie jak: tzw. klimat emocjonalny, wzajemna akceptacja, otwartość, wzajemny szacunek, brak sytuacji konfliktowych oraz bliskie relacje między członkami rodziny są kluczowe nie tylko dla harmonii domowej, ale również dla budowania głębszej, psychologicznej warstwy relacji z Bogiem³¹.

Jakość relacji pomiędzy rodzicami a dziećmi jest priorytetowym czynnikiem wymagającym dużego wysiłku wychowawczego, ale ma też ogromne

²⁸ Por. KKK 2221; DK 124.

²⁹ Por. M. Grabowska, *Polski pejzaż religijny – z bliższego planu. Komunikat z badań CBOS 91 (2022)*, s. 5-6.

³⁰ Por. W. Chaim, *Wpływ praktyk religijnych*, dz. cyt., s. 50; A.B. Walker, *An exploration of family factors related to emerging adults' religious self-identification*, „Religions” 10(2019), nr 3, s. 2-17.

³¹ Warstwa ta może być mierzalna w Skali Relacji Religijnej D. Hutsebauta. Por. W. Chaim, *Wpływ praktyk religijnych*, dz. cyt., s. 52; tenże, *Klimat rodziny jako korelat personalnego wymiaru religijności*, „Studia Płockie” 25(1997), s. 221-230.

znaczenie w przekazie wiary. Rodziny, które budują relacje oparte na emocjonalnym cieple i miłości, tworzą znacznie lepsze warunki do głębokiego zrozumienia sensu podejmowanych praktyk religijnych. W takim klimacie ważność religijnych przeżyć, zarówno podczas świąt, jak i na co dzień, staje się bardziej dostrzegalna i wartościowa. Działania rodziców mogą zarówno wspierać i harmonizować rozwój doświadczeń religijnych, jak i prowadzić do ich zablokowania lub całkowitego wyeliminowania³².

Wysiłek włożony w budowanie właściwych relacji rodzinnych, szczególnie poprzez wspólne spędzanie czasu, odgrywa fundamentalną rolę. Świętowanie rodzinnych zwyczajów, które odbywa się podczas wspólnych chwil, może sprzyjać wzmocnieniu relacji. Warto jednak zwrócić uwagę na globalne tendencje, które pokazują, że tylko 40% nastolatków podziela takie same przekonania religijne jak ich rodzice. Mimo wspólnego uczestnictwa w praktykach religijnych, młodsze pokolenie często inaczej postrzega znaczenie religii w swoim życiu³³.

Z wypowiedzi młodych osób wynika, że istnieje wyraźna zależność między relacjami a wiarą. W przeprowadzonych badaniach padają deklaracje o wyraźnej obustronnej zależności pomiędzy relacjami a wiarą. Z jednej strony relacje uczą przeżywania wiary, a z drugiej strony doświadczenie religijne pomaga w dzieleniu się dobrem z innymi ludźmi³⁴.

Zatem zgodnie z założeniami budowania duchowości chrześcijańskiej na pierwszym miejscu należy postawić wymiar personalny³⁵. Właściwie ukształtowane relacje interpersonalne w rodzinie prowadzą do głębszych i bardziej autentycznych relacji z Bogiem. Świętość i wiara ludzi młodych rodzą się nie z analizy tradycji świątecznych czy moralnych decyzji o uczestnictwie w praktykach religijnych, ale z osobistego doświadczenia spotkania z Bogiem. To doświadczenie jest fundamentem dla rozwoju autentycznej wiary i nadaje kierunek dalszemu wzrostowi duchowemu³⁶.

³² Por. W. Chaim, *Interpersonalne korelaty relacji religijnej*, w: *Studia z psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, t. 10, red. P. Francuz, P. Oleś, W. Otrębski, Lublin 2001, s. 219-237; A. Rayzacher-Majewska, *Katecheta wymagający – rola wymagań w posłudze katechetycznej na podstawie nauczania św. Jana Pawła II*, „*Studia Elckie*” 22(2020), nr 4, s. 453-468.

³³ Por. W. Chaim, *Wpływ praktyk religijnych*, dz. cyt., s. 54; T. Adamczyk, *Młodzież*, w: *Kościół w Polsce 2023. Raport*, red. J. Operacz, Warszawa 2024, s. 31-44.

³⁴ Por. A. Samolewicz-Jeglicka, *Wiara rodzi się ze słuchania, czyli o religijności młodzieży w Polsce*, <https://catolico.stacja7.pl/wiara-rodzi-sie-ze-sluchania-czyli-o-religijnosci-mlodziezy-w-polsce/> (dostęp: 1.06.2024); W. Oronowicz-Jaśkowiak, *Czy postrzegamy komponenty inteligencji emocjonalnej jako ważne w funkcjonowaniu bliskich relacji interpersonalnych?*, https://www.researchgate.net/profile/Wojciech-Oronowicz-Jaskowiak/publication/278031825_Czy_postrzegamy_komponenty_inteligencji_emocjonalnej_jako_wazne_w_funkcjonowaniu_bliskich_relacji_interpersonalnych/links/557aa9e308aeb6d8c0208bd0/Czy-postrzegamy-komponenty-inteligencji-emocjonalnej-jako-wazne-w-funkcjonowaniu-bliskich-relacji-interpersonalnych.pdf (dostęp: 1.06.2024).

³⁵ Por. DK 230; M. Daniłuk, *Duchowość chrześcijańska*, w: EK, t. 4, kol. 317-330.

³⁶ Por. DK 251; I. Werbiński, *Wpływ duchowości na relacje interpersonalne w rodzinie*, „*Studia Włocławskie*” 17(2015), s. 207-222.

Troska o zapewnienie poczucia bezpieczeństwa

Kolejnym istotnym czynnikiem wspierającym wychowanie w wierze, które rozwija się wokół zwyczajów świątecznych przeżywanych w rodzinie, jest troska o zapewnienie poczucia bezpieczeństwa. Wynika to bezpośrednio z bliskości, opartej o dobrze przeżywane relacje rodzinne. Uczucie przynależności do rodziny tworzy atmosferę bezpieczeństwa, co z kolei przyczynia się do wyzwolenia od strachu, lęku i samotności. W dzisiejszym świecie, gdzie często brakuje równowagi antropologicznej, dojrzałości emocjonalnej i moralnej, gdzie rzeczywistość jest postrzegana i interpretowana w dowolny sposób, a wzorce są niewyraźne lub nieobecne, to właśnie rodzina powinna stać się podstawową komórką gwarantującą bezpieczeństwo³⁷. Dziecko, ucząc się dialogu zarówno z drugim człowiekiem, jak i z Bogiem, potrzebuje poczucia duchowego komfortu i akceptacji.

Zdaniem M. Ryś to właśnie więzi emocjonalne i poczucie bezpieczeństwa stanowią fundament dla osobistego rozwoju³⁸. Z tego powodu kluczowe jest, aby w świadomości rodziców dominowała postawa wychowania podmiotowego. Nie może być mowy o manipulacji drugim człowiekiem. Przeżywanie zwyczajów świątecznych powinno odbywać się w atmosferze wolności i swobody, dostosowanej do poziomu intelektualnego i emocjonalnego. Takie wspólne spędzanie czasu we wzajemnym poszanowaniu i trosce o godność uczy pozytywnego postrzegania świata. Taki model wychowawczy powinien się zatem skupiać na potrzebie miłości, afirmacji drugiego człowieka oraz poczuciu przynależności do grupy, która gwarantuje szacunek i bezpieczeństwo. Troska pedagogiczna rodziców powinna dążyć do tego, aby to doświadczenie bezpieczeństwa w rodzinie było o wiele większe i pełniejsze niż w jakimkolwiek innym środowisku³⁹.

Pragnąc zatem, aby celebrowanie zwyczajów świątecznych przyczyniało się do budowania atmosfery bezpieczeństwa, a w konsekwencji wspierało rozwój wiary, należy zwrócić uwagę na takie elementy świętowania jak: stałość i powtarzalność rytuałów, wspólne przygotowania, przestrzeń na dialog i refleksję, a także ciepłą i serdeczną atmosferę podczas spędzania czasu wolnego oraz klimat wrażliwości na piękno tradycji. Należy się także zatroszczyć o to, aby dzieci mogły swobodnie i otwarcie wyrażać swoje emocje. Święta zazwyczaj wywołują dość silne odczucia, dlatego istotne jest, aby każdy członek rodziny miał możliwość dzielenia się swoimi przeżyciami – radościami, smutkami czy tęsknotami, które wynikają z przeżywanych tradycji. Poszanowanie

³⁷ Por. T. Kopiczko, *Trudności komunikacyjne zagrożeniem dla wychowania religijnego w rodzinie. Zarys problematyki*, „Studia Katechetyczne” 16(2020), s. 57-74; P. Tomasik, *Pedagogika wobec kryzysu wychowania*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 11(1998), s. 287-318.

³⁸ Por. M. Ryś, *Wspieranie rozwoju osobowego w rodzinie*, w: *W trosce o rodzinę. W poszukiwaniu prawdy, dobra i piękna*, red. tenże, Warszawa 2007, s. 25-40.

³⁹ Por. J. Wilk, *Pedagogika rodziny*, Lublin 2016, s. 148nn.

emocji oraz wzajemna akceptacja rodzą poczucie zrozumienia i wsparcia, co w konsekwencji buduje poczucie bezpieczeństwa⁴⁰.

Istotnym elementem jest również szacunek dla tradycji. Zwyczaje kulturowane w rodzinach często są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Świadomość, że uczestniczy się w czymś o znaczeniu historycznym i rodzinnym, wzmacnia poczucie przynależności do wspólnoty. Wiedza, że te same zwyczaje były praktykowane przez pradziadków i dziadków, a teraz dziecko przeżywa je ze swoimi rodzicami, daje poczucie uczestniczenia w czymś, co jest trwałe i stateczne⁴¹.

Rodzice jako pierwsi wychowawcy, powinni dołożyć wszelkich starań, aby wspólne przeżywanie świątecznych zwyczajów opierało się na pełnym zaangażowaniu, przynosiło radość, wzmacniało więzi rodzinne, a tym samym budowało poczucie bezpieczeństwa – zarówno w wymiarze emocjonalnym, jak i duchowym. Poczucie więzi międzypokoleniowej umożliwia odnalezienie stabilności oraz gwarantuje przynależność do wspólnoty rodzinnej, a w szerszym wymiarze – do wspólnoty osób wierzących⁴².

Troska o budowanie zaufania do wspólnoty Kościoła

Budowanie zaufania do Kościoła w procesie wychowania wymaga autentycznych postaw ze strony rodziców oraz całej wspólnoty Kościoła. Jest to szczególnie ważne w kontekście pielęgnowania świątecznych zwyczajów i tradycji w rodzinie. Wspólnota Kościoła jest istotnym elementem w procesie rozwoju wiary. Należy pamiętać, że rodzice i rodzina pełnią aktywną rolę w katechezie. Jak przypomina *Dyrektorium o katechizacji*, wierzący rodzice poprzez codzienny przykład mają szczególną możliwość i zdolność wprowadzania dzieci w piękno wiary chrześcijańskiej⁴³.

Wspólne celebrowanie zwyczajów świątecznych może być doskonałą okazją do wprowadzenia dzieci do wspólnoty wiary, która jest przeżywana we wspólnocie Kościoła. To właśnie wspólnota Kościoła, razem z rodzicami, troszczy się o właściwe wypełnienie misji edukacji religijnej⁴⁴. Jak podkreśla *Dyrektorium o katechizacji*, „Rodzina jest wspólnotą miłości i życia, na którą składa się cały zespół międzyosobowych odniesień: oblubieńczość, ojcostwo –

⁴⁰ Por. W. Zagórska, A. Lipska, *Rytuały rodzinne – koncepcje, badania, funkcje psychologiczne*, „Psychologia Rozwojowa” 20(2015), nr 2, s. 11-25.

⁴¹ Por. E. Jezierska-Wiejak, *Rodzina jako międzypokoleniowa płaszczyzna transmisji wartości*, w: *Rodzina w mediach i praktyce pedagogicznej*, red. L. Albański, E. Jurczyk-Romanowska, Wrocław 2013, s. 285-300.

⁴² Por. Jan Paweł II, *List do rodzin (1994)*, 16; A. Błasiak, *Rytuały rodzinne jako czynnik stałości i trwałości systemu rodzinnego w dynamicznie zmieniającym się świecie*, „Horyzonty Wychowania” 18(2019), nr 48, s. 43-51; J. Wilk, *Pedagogika rodziny*, Lublin 2016, s. 23nn; A. Błasiak, A. Chmura, *Opieka w rodzinie*, w: *Pedagogika rodziny na początku XXI wieku w świetle pojęć i terminów*, red. B. Sieradzka-Baziur, Kraków 2018, s. 83-116.

⁴³ Por. DK 124.

⁴⁴ Por. AL 85; FC 38.

macierzyństwo, synostwo, braterstwo, poprzez które każda osoba wchodzi do rodziny ludzkiej i do rodziny Bożej, którą jest Kościół⁴⁵. Wydaje się zatem, że to rodzina powinna w dzieciach budować zaufanie do wspólnoty Kościoła, w której dokonuje się rozwój wiary na drodze życia sakramentalnego, modlitewnego i apostołskiego.

Przeżywając zwyczaje i tradycje rodzinne w okresie świątecznym, rodzice powinni dołożyć wszelkich starań, aby były one skorelowane z autentycznym przykładem życia. Rodzice, jako pierwsi wychowawcy, w sposób pośredni, jak i bezpośredni, mają wpływ na budowanie zaufania do wspólnoty Kościoła. W tym miejscu warto odpowiedzieć na pytanie, dlaczego troska o zaufanie do wspólnoty Kościoła jest tak istotna w kontekście celebrowania zwyczajów związanych z Bożym Narodzeniem czy Wielkanocą.

Istota tych świąt jest głęboko związana z istotą wiary. Skoro świętowanie zwyczajów ma prowadzić do pogłębiania wiary dzieci i młodzieży, konieczna jest troska o budowanie zaufania do Kościoła. Kościół, poprzez swoją posługę, wspiera rozwój wiary i dzięki łasce Bożej prowadzi do jej głębi. Doświadczenie spotkania, miłości, dialogu, wspólnoty i dobroci może być kultywowane przez rodziców w gronie rodzinnym w czasie świąt⁴⁶. Bez wątpienia stanowi to istotny element rozwoju wiary. Do pełnej i dojrzałej relacji z Bogiem potrzebna jest jednak jeszcze łaska płynąca z życia sakramentalnego, które jest możliwe jedynie we wspólnocie Kościoła. Stąd potrzeba, aby rodzice, troszcząc się o wychowanie w wierze swoich dzieci, patrzyli dalekosiętnie. Dzieci uczą się wiary i szacunku do Kościoła poprzez obserwację, dlatego spójność pomiędzy słowami a czynami ich rodziców wydaje się kluczowa⁴⁷.

Wychowanie w wierze, oparte na zaufaniu do Kościoła, wymaga także postawy zrozumienia i dialogu które przejawiają się w otwartości na pytania i wątpliwości, jakie mogą mieć dzieci. Stąd też rodzice powinni być gotowi przede wszystkim do słuchania i rozmowy, a także wyjaśniania zwyczajów świątecznych nie tylko w kontekście tradycji, ale również w kontekście prawd wiary. Warto również powiązać zwyczaje świąteczne z życiem sakramentalnym. Należy pamiętać, że Kościół jest wspólnotą, która urzeczywistnia się poprzez sakramenty. Sakramenty są źródłem łaski i wsparcia duchowego⁴⁸. Regularne życie sakramentalne może zatem budzić poczucie bezpieczeństwa duchowego i przynależności do wspólnoty.

Zaufanie do Kościoła może rozwijać się poprzez autentyczne doświadczenie równowagi pomiędzy katechezą a rodziną, doświadczeniem liturgicznym

⁴⁵ Por. DK 226.

⁴⁶ Por. M. Dziewiecki, *Wychowanie religijne to kwestia miłości*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 57(2019), nr 1, s. 38-41.

⁴⁷ Por. A. Zellma, W. Czupryński, *Korelacja nauczania religii z katechezą parafialną we współczesnym dyskursie polskich katechetów*, „Teologia i Człowiek” 49(2020), nr 1, s. 87-107.

⁴⁸ Por. DK 21; DV 8.

a łaską, która pochodzi z życia sakramentalnego⁴⁹. Przeżywanie zwyczajów świątecznych jest często w sposób pośredni lub bezpośredni powiązane z wydarzeniami liturgicznymi. Ich właściwe zrozumienie domaga się zatem katechezy. Owocem tych przeżyć może być to, co dokonuje się w życiu sakramentalnym. Właściwe tłumaczenie teologii i historii zwyczajów świątecznych może pomagać zarówno dzieciom, jak i dorosłym w odkrywaniu głębszych przeżyć i przesłanek, co z kolei może budować więź ze wspólnotą Kościoła. Mogą temu służyć takie chwile jak: wspólne budowanie szopki w domu, śpiewanie kolęd, czytanie Ewangelii o narodzeniu Jezusa, wspólne przygotowanie do pasterki, wspólne przeżywanie nabożeństw pasyjnych, przygotowanie grobu Pańskiego w domu, przygotowanie pokarmów do błogosławieństwa czy wspólny udział rodziny w liturgii paschalnej.

Istotnym elementem w budowaniu zaufania do wspólnoty Kościoła wydaje się także modlitwa, która stanowi kluczowy element rytuałów rodzinnych, zwłaszcza w okresie świątecznym. Pozwala na pielęgnowanie bliskości, zarówno w relacjach ludzkich, jak i nadprzyrodzonych. Wspólna modlitwa przed posiłkiem, modlitwa prośby lub dziękczynienia w kontekście świątecznym może jednoczyć rodzinę i dawać poczucie duchowej opieki ze strony Bożej Opatrzności. W tych chwilach warto podkreślać, że modlitwa rodziny łączy się z modlitwami całego Kościoła, czyniąc ją nie tylko modlitwą rodziny, ale także modlitwą całego Kościoła⁵⁰.

W celu skutecznego wypełnienia zadania, rodzina potrzebuje wsparcia także ze strony wspólnoty Kościoła. Istotne jest, aby działania hierarchicznych struktur Kościoła miały jasny i transparentny przekaz dotyczący nauczania związanego z przeżywaniem zwyczajów świątecznych. Niezbędna jest również widoczna działalność na rzecz rodziny oraz chęć współpracy z innymi organizacjami. Warto zatroszczyć się o to, aby wizerunek Kościoła w społeczeństwie był spójny, stabilny, a przede wszystkim wierny swojej misji nauczania, pasterzowania i uświęcania. W kontekście ludzkim zaufanie do instytucji Kościoła jest poddawane wielu próbom; dlatego kluczowe jest, aby wspólnota Kościoła tworzyła etycznie poprawny i klarowny wizerunek. Wspólnota lub instytucja, która jest odbierana jako „atrakcyjna”, w większym stopniu zachęca do aktywnej przynależności⁵¹.

⁴⁹ Por. DK 74; R. Chałupniak, *Katecheza rodzinna – współczesne wyzwania i realizacja*, w: *Matrimonio et familiae: z problematyki małżeństwa i rodziny*, red. P. Landwójtowicz, Opole 2007, s. 145-166.

⁵⁰ Por. DK 86-88.

⁵¹ Por. W. Śmigiel, *Próba ukazania aktualnej sytuacji Kościoła katolickiego w Polsce*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 12(2017), nr 2, s. 9-23; J. Szulich-Kałuża, *Społeczne uwarunkowania edukacji medialnej w rodzinie*, „Journal of Modern Science” 28(2016), nr 1, s. 353-368; S. Dziekoński, *Korelacja wychowania w rodzinie, parafii, szkole – potrzeba i możliwości*, w: *Rodzina – szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*, red. P. Tomasiak, Warszawa 2003, s. 27-46.

Zakończenie

Podsumowując rozważania na temat przekazywania wiary w rodzinie w kontekście świętowania zwyczajów, można stwierdzić, że skuteczne realizowanie tego zadania na drodze wychowania wymaga troski o przygotowanie dziecka do przeżywania czasu wolnego w sposób wartościowy. Kluczowe jest, by od najmłodszych lat nauczać dzieci dokonywania świadomych wyborów i rozwijania umiejętności selektywnego myślenia. Troska rodziców powinna ułatwiać młodemu człowiekowi zdobycie właściwej orientacji moralnej w otaczającym go świecie.

Należy także podkreślić, że to na rodzicach spoczywa obowiązek troski o atmosferę świąt, która poprzez emocje zapisuje się w dziecięcych przeżyciach. Różnorodne tradycje i wspólne organizowanie oraz przeżywanie zwyczajów mogą sprzyjać głębszemu zaangażowaniu dzieci i młodzieży w przeżywanie świąt, zarówno w wymiarze wspólnotowym, jak i religijnym. Świętowanie, które ma prowadzić do Boga i pogłębienia wiary, powinno być zatem oparte o właściwe relacje rodzinne, budować poczucie bezpieczeństwa oraz budzić zaufanie do Kościoła. Należy również pamiętać, że przeżywane zwyczaje nie powinny być jedynie bezmyślnie odtwarzane, ale powinna im towarzyszyć twórcza refleksja. W ten sposób świętowanie może stać się autentycznym i pełnym doświadczeniem, które przyczyni się do wzrostu wiary i umocnienia więzi rodzinnych.

* * *

Streszczenie

Celem artykułu jest omówienie kluczowych aspektów świętowania zwyczajów w polskich rodzinach. Zamiarem publikacji jest ukazanie ich roli w procesie wychowania w wierze. Podjęte rozważania mają charakter interdyscyplinarny. Wpisując się w problematykę nauk o rodzinie, refleksja łączy w sobie ujęcia pedagogiczne oraz teologiczne. Analiza zagadnienia opiera się natomiast na literaturze tematu oraz na danych z badań empirycznych.

Słowa kluczowe: rodzina, zwyczaje, świętowanie, wychowanie w wierze.

Celebrating Customs in Polish Families as an Element of Education in Faith

Summary

The aim of the article is to discuss the main aspects of celebrating customs in Polish families. The intention of the publication is to show their role in the process of education in faith. The considerations undertaken are interdisciplinary in nature. As part of the issues of family sciences, the reflection combines

pedagogical and theological approaches. The analysis of the issue is based on the literature on the subject and on data from empirical research.

Keywords: family, customs, celebration, education in faith.

Bibliografia

- Adamczyk T., *Młodzież*, w: *Kościół w Polsce 2023. Raport*, red. J. Operacz, Warszawa 2024, s. 31-44.
- Bagrowicz J., *Stawać się bardziej człowiekiem*, Toruń 2008.
- Błasiak A., Chmura A., *Opieka w rodzinie*, w: *Pedagogika rodziny na początku XXI wieku w świetle pojęć i terminów*, red. B. Sieradzka-Baziur, Kraków 2018, s. 83-116.
- Błasiak A., *Rytuały rodzinne jako czynnik stałości i trwałości systemu rodzinnego w dynamicznie zmieniającym się świecie*, „Horyzonty Wychowania” 18(2019), nr 48, s. 43-51.
- Bożewicz M., *Zmiany religijności Polaków po pandemii. Komunikat z badań CBOS 85 (2022)*.
- Chaim W., *Interpersonalne korelaty relacji religijnej*, w: *Studia z psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, t. 10, red. P. Francuz, P. Oleś, W. Otrębski, Lublin 2001, s. 219-237.
- Chaim W., *Klimat rodziny jako korelat personalnego wymiaru religijności*, „Studia Płockie” 25(1997), s. 221-230.
- Chaim W., *Wpływ praktyk religijnych w rodzinie na religijność i osobowość wschodzącej dorosłości*, „Resovia Sacra” 29(2022), s. 49-84.
- Chałupniak R., *Katecheza rodzinna – współczesne wyzwania i realizacja*, w: *Matrimonio et familiae: z problematyki małżeństwa i rodziny*, red. P. Landwójtowicz, Opole 2007, s. 145-166.
- Chłopowiec M., *Wychowanie dziecka w rodzinie do świętowania*, „Seminare” 11(1995), s. 123-134.
- Danecki J.A., *Świętowanie Dnia Pańskiego – jak wychować do umiejętności świętowania i odpoczynku*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 3-4(2021), s. 45-56.
- Daniluk M., *Duchowość chrześcijańska*, w: EK, t. 4, kol. 317-330.
- Dyczewski L., *Święto i jego kulturotwórcza rola*, „Kultura i Społeczeństwo” 2012, nr 4, s. 3-24.
- Dziekoński S., *Korelacja wychowania w rodzinie, parafii, szkole – potrzeba i możliwości*, w: *Rodzina – szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*, red. P. Tomasiak, Warszawa 2003, s. 27-46.
- Dziewiecki M., *Wychowanie religijne to kwestia miłości*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 57(2019), nr 1, s. 38-41.
- Fiese B.H., *Family Routines and Rituals*, New Haven and London 2006.
- Godawa G., *Pedagogia bliskości międzyludzkiej*, Kraków 2024.
- Grabowska M., *Polski pejzaż religijny – z bliższego planu. Komunikat z badań CBOS 91 (2022)*.
- Heland-Kurzak K., *Dziecięca kreacja obrazu Boga i religijności. Perspektywa pedagogiczna*, Warszawa 2021.
- Hochschild A., *Zarządzanie emocjami. Komercjalizacja ludzkich uczuć*, Warszawa 2009.
- Jezierska-Wiejak E., *Rodzina jako międzypokoleniowa płaszczyzna transmisji wartości*, w: *Rodzina w mediach i praktyce pedagogicznej*, red. L. Albański, E. Jurczyk-Romanowska, Wrocław 2013, s. 285-300.
- Kopiczko T., *Trudności komunikacyjne zagrożeniem dla wychowania religijnego w rodzinie. Zarys problematyki*, „Studia Katechetyczne” 16(2020), s. 57-74.
- Łukaszewski B., *Przeżywanie świąt, przekazywanie wiary i świętowanie zwyczajów w polskich rodzinach. Analiza wybranych badań*, Warszawa 2024.
- Mariański J., *Pedagogika religii w kontekście społecznym*, „Edukacja Międzykulturowa” 13(2020), nr 2, s. 21-49.
- Młyński J., *Rodzina fundamentem trwałości społeczeństwa*, „Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio” 44(2020), nr 4, s. 132-148.
- Osiński S., *Postulat i charakterystyka ważnych elementów procesu wychowawczego dziecka w domu rodzinnym*, w: *Katolickie wychowanie dziecka*, red. A. Kiciński, M. Opiela, Lublin 2016, s. 181-190.

- Rayzacher-Majewska A., *Katecheta wymagający – rola wymagań w posłudze katechetycznej na podstawie nauczania św. Jana Pawła II*, „Studia Ełckie” 22(2020), nr 4, s. 453-468.
- Rayzacher-Majewska A., *Wychowawcze zadania katechezy w szkolnym nauczaniu religii*, w: *Nauczanie religii w szkole w latach 1990-2015 wobec zadań katechezy*, red. A. Rayzacher-Majewska, R. Bednarczyk, Warszawa 2016, s. 87-168.
- Rodzina – Szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*, red. P. Tomasiak, Warszawa 2003.
- Różańska A., *Świętowanie, zapomniana kategoria pedagogiczna*, w: *Historia i współczesność procesu edukacyjno-wychowawczego*, red. D. Kocurek, Katowice 2015, s. 105-114.
- Ryś M., *Wspieranie rozwoju osobowego w rodzinie*, w: *W trosce o rodzinę. W poszukiwaniu prawdy, dobra i piękna*, red. tenże, Warszawa 2007, s. 25-40.
- Sawicka M., *Pojęcie kultury emocjonalnej jako narzędzie analizy socjologicznej*, „Kultura i Społeczeństwo” 2015, nr 1, s. 181-195.
- Scovill J., *Boże Narodzenie 2021. Komunikat z badań CBOS 163 (2021)*.
- Scovill J., *Wielki Post i Wielkanoc 2022. Komunikat z badań CBOS 53 (2022)*.
- Skreczko A., *Rola świętowania w wychowaniu*, „Studia Teologiczne” 22(2004), s. 133-146.
- Szulich-Kałuża J., *Społeczne uwarunkowania edukacji medialnej w rodzinie*, „Journal of Modern Science” 28(2016), nr 1, s. 353-368.
- Śmigiel W., *Próba ukazania aktualnej sytuacji Kościoła katolickiego w Polsce*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 12(2017), nr 2, s. 9-23.
- Tampani M., *L'educazione religiosa del minore nella società multiculturale*, w: *Società multiculturale e diritto delle relazioni familiari*, red. G. Cataldi, Napoli 2021, s. 187-205.
- Taranowicz I., *Tradycja i zmiana – rytuały bożonarodzeniowe i ich znaczenie dla młodych polskich rodzin*, w: *Zmiana społeczna, pandemia, kryzys. Konteksty empiryczne i teoretyczne*, red. K. Andrejuc, I. Grabowska, M. Olcoń-Kubicka, I. Taranowicz, Warszawa 2021.
- Tomasiak P., *Pedagogika wobec kryzysu wychowania*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 11(1998), s. 287-318.
- Walker A.B., *An exploration of family factors related to emerging adults' religious self-identification*, „Religions” 10(2019), nr 3, s. 2-17.
- Werbiński I., *Wpływ duchowości na relacje interpersonalne w rodzinie*, „Studia Włocławskie” 17(2015), s. 207-222.
- Wilk J., *Pedagogika rodziny*, Lublin 2016.
- Wolski K., *Rodzina szkołą wiary*, „Studia nad Rodziną” 17(2013), nr 1, s. 79-96.
- Zagórska W., Lipska A., *Rytuały rodzinne – koncepcje, badania, funkcje psychologiczne*, „Psychologia Rozwojowa” 20(2015), nr 2, s. 11-25.
- Zellma A., Czupryński W., *Korelacja nauczania religii z katechezą parafialną we współczesnym dyskursie polskich katechetów*, „Teologia i Człowiek” 49(2020), nr 1, s. 87-107.
- Zwoliński A., *Wychowawczy i kulturowy charakter niedzieli i czasu świętego*, „Pedagogika Katolicka” 6(2010), s. 71-84.